

De

NUMMER 22 /// JAARGANG 86 /// 9 SEPTEMBER 2011

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

Vreemdeling in een
joods-christelijke
cultuur

Leven van bloed

Bidden met moslims

**Islam –
liefhebben of bestrijden?**

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Bram Beute, prof. dr. Ad de Bruijne,
drs. Janneke Burger - Niemeijer, dr. Hans Schaeffer

Brede redactie Kernredactie plus prof. dr. Erik
de Boer, prof. dr. Sander Griffioen, prof. dr. Gert
Kwakkel, Jan Westert

Beeldredactie drs. Frouckje van der Wal

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nl

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 96

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 49,95 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-
- abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99

Foto cover: Frouckje van der Wal

*Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.*

www.dereformatie.nl

ALWEER DE WEIGERAMBTENAAR

TEKST: AD DE BRUIJNE, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Opnieuw is het debat rond de zogenaamde weigerambtenaar opgelaaid. Bijna drie jaar geleden schreef ik in het ND een column met de titel 'weiger-cassière'. Daarin stelde ik dat er geen reden was om als christelijke buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand het sluiten van 'homohuwelijken' te weigeren. Ik kreeg daarop veel boze reacties, maar helaas gebeurde niet wat ik gehoopt had: dat er onder christenen een echte bezinning op dit punt plaatsvindt. Toch is dat hard nodig. Misschien levert het nieuwe debat wel iets op.

Het debat dat christenen op dit punt onderling te voeren hebben, wordt mijns inziens vertroebeld door hun politieke strijd naar buiten toe. Die vormt een verlate stuip trekking van het jarenlange gevecht van christelijke

politici tegen de invoering van het homohuwelijk. Toen dat gevecht verloren werd, betrok men als laatste schans de wacht bij het recht van ambtenaren om op dit punt gewetensbezwaard te zijn. Op zichzelf is het een prima politiek doel om ruimte voor gewetensbezwaren te verdedigen. Wel lijkt het me onverstandig om daarbij zo te focussen op de 'weigerambtenaar'. Het wordt toch wat verdacht wanneer christenen in de huidige maatschappij alleen rond het thema homohuwelijk gewetensproblemen voelen opkomen. Maar vooral: dit politieke doel is relatief. De echte kwestie is hoe wij zelf als christenen ons moeten opstellen in een niet meer christelijke samenleving. Mijns inziens is het vaak niet nodig om gewetensbezwaard te zijn, ook niet als je de wet vertegenwoordigt bij een huwelijk dat anderen aangaan. Wie deelneemt aan een niet-christelijke samenleving, werkt regelmatig indirect mee aan wat in het licht van het evangelie niet goed is. Zolang je zelf een consequente en heldere christelijke levensstijl vertoont, kan dat. Soms zou onze medewerking echter zo rechtstreeks worden dat we het evangelie ongeloofwaardig maken. Dan moeten we onszelf niet verschansen in gewetensbezwaren maar net als de vroege kerk bepaalde verantwoordelijkheden of zelfs beroepen gewoon mijden.

Nieuw in de redactie van De Reformatie: Bram Beute

Sinds augustus jl. is drs. Bram Beute de kernredactie komen versterken. Hij was sinds driekwart jaar al bij De Reformatie betrokken als een van de vaste schrijvers voor de rubriek Wandelen met God. We zijn blij dat hij ons team komt versterken en wensen hem Gods zegen toe in zijn nieuwe taak.

Namens de kernredactie,

Heleen Sytsma - van Loo, eindredacteur.

IN DIT NUMMER

ISLAM ALS IDEOLOGIE

Onze maatschappij verdraagt geen verdergaande islamisering, schrijft Kees van der Weijden. Daar waar de islam de wezenskenmerken van een ideologie vertoont die haaks staat op onze rechtsbeginselen, dient zij openlijk weerstaan en bestreden te worden.

HOUDEN VAN MOSLIMS

Marten de Vries is predikant in Rotterdam en werkt al meer dan tien jaar onder moslims in het Rijnmondgebied. Hij is heel stellig: christenen houden van moslims omdat ze volgelingen zijn van Jezus, die niemand uitsluit. 'Heer, dank u voor de moslims.'

KINDEREN EN AVONDMAAL

Aan wat er in dit voorjaar over kinderen en avondmaal geschreven is in dit blad en in Nader Bekeken voegt Anje de Heer twee dimensies toe. Ze geeft een kort historisch overzicht en schrijft vervolgens over het onderwerp vanuit een liturgische invalshoek.

EN VERDER

504 MISSIONAIR BURGERSCHAP /// 505 COLUMN VREEMDELING IN EEN JOODS-CHRISTELIJKE

CULTUUR /// 505 WWW.DEREFORMATIE.NL /// 506 BIJBELTAAL BEGRAFENISVRIJ /// 507 WANDELEN

MET GOD LEVEN VAN BLOED /// 510 JONG EN OUD IN DE KERK /// 514 VRAAG EN ANTWOORD ///

515 KORT NIEUWS, PERSBERICHTEN

Verschillen rond de islam

TEKST: AD DE BRUIJNE, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Het is geen geheim dat Nederlanders verschillend denken over de islam. De één vindt de islam een gevaarlijke ideologie, die uit de Westerse samenlevingen geweerd zou moeten worden. De ander ziet de islam als een waardevolle religie of cultuur, die onze samenleving verrijkt. Ook binnen de kerken lopen de meningen uiteen. Sommigen pleiten voor een interreligieuze dialoog en beschouwen de islam daarbij als gelijkwaardig aan het christendom. Anderen

zien de islam als een onware religie maar menen dat christenen daarop alleen een geestelijk antwoord past in de vorm van getuigenis en liefdebetoon. Weer anderen achten de islam zo'n grote bedreiging voor de kerk en de westerse cultuur dat ook de politiek en de rechterlijke macht ertegen zouden moeten optreden. Op dit punt wordt het gesprek tussen christenen onderling niet echt gevoerd. Het is belast met taboes. Het leek de

redactie goed om in dit nummer twee zeer uiteenlopende benaderingen in beeld te brengen die beide leven binnen de gereformeerde kerken. Kees van der Weijden waarschuwt krachtig tegen de ideologische trek van de islam. Marten de Vries legt uit wat het volgens hem wel en niet betekent om van moslims te houden. Na beide artikelen probeer ik een balans op te maken.

Islam als ideologie

TEKST: KEES VAN DER WEIJDEN TE UTRECHT ///

Leidt het bekritisieren van de ideologische aspecten van de islam tot extreme daden als die van Anders Breivik? Wie na 22 juli de commentaren in de kranten las, kreeg de stellige indruk dat islamcritici ter verantwoording werden geroepen of zelfs verantwoordelijk werden gesteld voor de moordpartij op Noorse jongeren.

Slechts een enkele commentator vroeg zich af of deze ontsporing niet mede veroorzaakt werd door de sfeer van politieke correctheid waarin over de multiculturele samenleving wordt gedebatteerd. Het bewaren van de maatschappelijke vrede gaat boven alles. Omdat die vrede wordt bedreigd door islamofobie, xenofobie en racisme waarvan islamcritici worden beticht, worden ze monddood gemaakt. Liever luistert men naar 'vrede, vrede, en geen gevaar' dan naar zogenaamde onrustzaaiers. Er wordt niet op de argumenten van islamcritici ingegaan. De feiten

die eraan ten grondslag liggen, worden niet weerlegd, maar ontkend, gebagatelliseerd of verdoezeld.

Ideologische dimensie In dit artikel wil ik uiteenzetten dat de islam deels een ideologie is. Het zal dus niet gaan over de islam als grondwettelijk beschermde godsdienst met plichten als gebed, vasten, aalmoezen, pelgrimage, en andere aspecten van een vroom en ingetogen leven, maar over de ideologische dimensie van de islam. Een ideologie kun je definiëren als een geheel van opvattingen en doctrines over de

inrichting van de maatschappij. Toegepast op de islam gaat het er om dat de samenleving, ja heel de wereld zich moet onderwerpen aan de wetten van Allah zoals geopenbaard in de Koran, en aan de daarvan afgeleide *hadith*, *sharia* en *fatwa's*. Uitgangspunt is dat Allah's wetten onveranderlijk zijn en gelden voor alle tijden en plaatsen. Vaak wordt gesteld dat dé islam niet bestaat, maar dé Koran bestaat wel degelijk en daar mag niets van afgedaan worden. De ideologische aspecten van de islam kunnen geïllustreerd worden aan de hand van de volgende kernbegrippen:

Nog steeds zijn er conflicten die ontsproten zijn aan de *jihad*.

De aanslagen in New York – dit weekend tien jaar geleden – vallen ook in die categorie. ///

heilige strijd, tweederangs burgerschap, en islamitische wetgeving.

Heilige strijd Heilige strijd '*jihad*' is de plicht om deel te nemen aan de strijd ter verdediging en ter uitbreiding van het gebied waarin de islam gezag uitoefent, om zo de wereld onder het beslag van Allah's wetten te brengen. De historie biedt een realistisch beeld van de islamitische expansiedrift en welke consequenties die had voor de overwonnen samenlevingen. Nadat Mohammed zich in Medina had gevestigd, werd onderwerping aan Allah desnoods met

geweld afgedwongen. Wie zich na een nederlaag bekeerde tot de islam kon een droevig lot ontlopen; wie dat niet deed, wachtte dood of slavernij. Waar het om gaat is dat de Koran deze gewelddaden en dit 'oorlogsrecht' legitimeert. Na de dood van Mohammed (632) is dit de rode draad bij de veroveringen buiten Arabië. In de drie eeuwen die volgden, veroverden islamitische machthebbers vrijwel de gehele gekerstende wereld

rond de Middellandse Zee en de landen van het Midden-Oosten tot in het noorden van India. Met succes brachten zij deze landen onder islamitisch bestuur, want nog steeds is de islam in veel van die landen de dominante religie. In het volgende millennium werd de islam in West-Europa langzaam teruggedrongen. Maar met de val van Constantinopel (1453) verkregen de Ottomanen vrije toegang tot de oostflank van Europa. Het Ottomaans

'De geschiedenis biedt geen enkele steun aan de bewering dat de islam een godsdienst van vrede is'

bewind heeft diepe sporen nagelaten in het collectief geheugen van de volken op de Balkan tot in Hongarije. Tot tweemaal toe rukten Ottomaanse legers op naar het hart van Europa, maar beide keren werd de opmars gestuit bij Wenen (1529, 1683). Hoe anders zou Europa er uit hebben gezien als de islamitische legers niet bij Tours (732) en bij Wenen waren teruggeslagen. De geschiedenis biedt geen enkele steun aan de bewering dat de islam een godsdienst van vrede is. Vergelijk dat eens met het Bijbelse 'niet door geweld, maar door mijn Geest!' Een vergelijking met de kruistochten houdt geen stand: alsof het doel daarvan gebiedsuitbreiding in plaats van bescherming van pelgrimage en heilige plaatsen was. Terwijl de westerse christenheid hiervoor het boetekleed aantrekt, moet een *nostra culpa* over de daaraan voorafgaande veroveringen van gekerstende landen door islamitische legers nog klinken. Dat zal nooit gebeuren, het betrof immers een *jihad*.

Primair is het voeren van een *jihad* de religieuze plicht van islamitische machthebbers. Zulke gezagsdragers zijn er niet meer; bedoeld wordt kaliefen, mensen met zowel religieus als wereldlijk gezag, maar in dat geval gaat die plicht over op de individuele moslim. Gelukkig geeft slechts een klein militant deel binnen de moslim-gemeenschappen hieraan gehoor. Maar deze groeperingen stellen de wereld wel voor grote problemen. Nog steeds zijn er conflicten die ontsproten zijn aan de *jihad* in Soedan, Somalië, Nigeria, Kashmir, Thailand, Tsjetsjenië en op de Filippijnen en de Balkan. Israël wordt als indringer op islamitisch territorium belaagd. Behalve de aanslagen in New York, Londen, Madrid, Beslan, Mumbai,

Karbala, Kandahar, Jakarta en op Bali vallen ook die in het Midden-Oosten op soefi's, christenen en soennieten en sjiieten in die categorie. Ook wordt nog dagelijks een *cyberjihad* gevoerd. Kortom, *jihad* is allerm minst een begrip uit een ver verleden. Het is nog steeds springlevend onder bevolgen verdedigers van de 'ware islam'.

Tweederangs burgerschap Een tweede kernbegrip dat laat zien dat de islam ideologische wezenskenmerken heeft is de *dhimmi*-status, de traditionele aanduiding voor niet-moslims met een beschermde status in een islamitisch land. Hun rechten werden enorm beperkt in vergelijking met die van de islamitische inwoners van hetzelfde land. Inwoners van veroverde gebieden konden immuniteit verwerven door zich te bekeren tot de islam. De mensen van het Boek (joden, christenen) konden de status van beschermde bevolkingsgroep verkrijgen mits ze extra belasting (*jizya*) betaalden. Deden ze dat niet, dan werden ze gegijzeld of bedreigd met slavernij voor henzelf en gezinnen. Behalve deze extra belasting was vernedering vaak hun deel. Kerken werden afgebroken en religieuze plaatsen ontwaard. Op de ruïnes van kerken en tempels werden vaak moskeeën gebouwd. Er mochten geen kerken gebouwd of gerestaureerd worden, het luiden van kerkklokken en het zingen van gezangen werd verboden, huizen en gebedsruimten mochten niet boven de huizen van moslimburen of moskeeën uitsteken. Een veel geciteerde tekst uit de Koran is: 'Er is geen dwang in de godsdienst', maar die is er wel: de dreiging van de *dhimmi*-status, zo niet erger.

De ideologie van de islam brengt dus een tweedeling in de maatschappij met zich mee, namelijk tussen moslims en overige burgers. Dat zie je tot op de dag van vandaag gebeuren in islamitische landen. Vaak worden christenen daar vervolgd, is zendingsarbeid verboden, wordt kerkbouw bemoeilijkt of onmogelijk gemaakt en worden kerken of scholen vernield. Eens waren er vele bloeiende christelijke gemeenschappen in veroverde landen. Nu dreigen in het Midden-Oosten zelfs de restanten daarvan te verdwijnen. In de westerse wereld met moslimminderheden lijkt genoemde tweedeling niet aan de orde. Maar symptomen ervan zijn wel zichtbaar in de bejegening van joden en in het weren van autochtonen uit islamitische gemeenschappen. Het recht op sociale voorzieningen zien sommige moslims als een *jizya*-recht. Radicale predikers die de suprematie van de islam proclameren hebben wel degelijk invloed via buitenlandse zenders die via schotelantennes te ontvangen zijn.

Islamitische wetgeving De *sharia*, de islamitische wetgeving, is het hart van de ideologie van de islam. Na de dood van de profeet hebben geleerden uit diverse rechtsscholen deze wetten geformuleerd, uitgebreid en aangepast. De *sharia* staat in veel opzichten haaks op het westerse rechtssysteem. Zo is er geen gelijkheid voor de wet tussen man en vrouw, tussen gelovigen en on- of andersgelovigen, geen echte vrijheid van godsdienst en van meningsuiting. Desondanks erkennen landen als het Verenigd Koninkrijk en Canada *sharia*-rechtspraak in zaken die onder het burgerlijk recht vallen. Steeds luider

'De sharia staat in veel opzichten haaks op het westerse rechtssysteem'

klinkt vanuit islamistische kringen de oproep om in de wereld de *sharia* niet slechts te erkennen, maar ook integraal in te voeren. Met een krom beroep op kerkelijke en rabbinale rechtspraak wordt ook in ons land zulk naast elkaar bestaan van verschillende rechtssystemen goedgepraat. De Organisatie van Islamitische Coöperatie (OIC), waartoe ook Turkije, beoogd EU-lid behoort, legde in de Cairo Verklaring van de Mensenrechten (1990), de tegenhanger van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM, 1947) van de Verenigde Naties, vast dat de *sharia* boven alle seculiere wetgeving staat. Dit betekent dat de vrijheden van religie, gedachten, geweten en meningsuiting ondergeschikt worden gemaakt aan de *sharia*.

Slechts weinig OIC-landen kennen een volledige democratie en in de meeste ervan is vrijheid van godsdienst beperkt. Zij vormen een groot machtsblok binnen de Verenigde Naties en pogen stelselmatig resoluties aangenomen te krijgen die wereldwijd uitingen van islamofobie strafbaar stellen. Met mensen die in OIC-landen beschuldigd worden van blasfemie loopt het onder *sharia*-rechtspraak slecht af.

Islamisering Met islamisering wordt hier het toegeven aan de eisen die moslims aan de samenleving stellen voor bijzondere bescherming van hun religieuze pretenties bedoeld. Een overheid die voor alles ‘de boel bij elkaar wil houden’ is geneigd om snel toe te geven aan de verlangens van activistische minderheden.¹ Immigratie en verschillen in geboortecijfers brengen wijzigingen in getalsverhoudingen van onderscheiden groepen mee. Ook toetreding tot de Europese Gemeenschap van een grotendeels islamitisch

Turkije zal een stempel gaan zetten op de normen, waarden en wetten in Europa.

Ik noem een aantal voorbeelden van de sluipende islamisering in eigen land, heel kort:

Na de moord op Theo Van Gogh opperde de minister van Justitie om art.147 van het Wetboek van Strafrecht, dat gaat over blasfemie, nieuw leven in te blazen. Diens opvolger stelde aanscherping voor van art.137c (groepsbelediging), als compensatie voor een door de kamer geëist schrappen van eerder genoemd artikel. Hirsir Ali werd bejegend als ongewenste vreemdelinge. Nederland liet Denemarken vallen in de cartoon-kwestie. En wat te denken van een kruisloze mijter voor Sinterklaas, een verbod op koptisch kruis aan de halsketting van een trambestuurder, een kerstboom die weg moest uit de hal van een Hbo-instelling en schilderijen uit een expositie, wat van afgelaste toneelvoorstellingen? Een afscheidsrede van een hoogleraar, waarin hij wees op het toenemend antisemitisme in het M.O., werd om die reden gecensureerd. Bovendien, het is onloochenbaar dat journalisten, columnisten, redacteurs, schrijvers, en conferenciers zich

beperkingen (zelfcensuur) opleggen om niet de toorn van moslims in binnen- en buitenland op te wekken.

‘Wat te denken van een kruisloze mijter voor Sinterklaas en een verbod op een koptisch kruis aan het halsketting?’

Fictie Als christenen hebben we niet alleen te maken met seculiere maar ook met islamitische ideologische pretenties. De invloed van een religie met wereldwijd 1,3 miljard aanhangers wordt ook hier gevoeld. De ideologie die met de islam meekomt,

moet vanuit politiek en bestuur krachtig worden weerstaan, waarbij de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens of Europese pendant een goede leidraad is. Veel artikelen in die verdragen sporen met Bijbelse noties waar wij als christenen aan hechten. Maar het in leidende kringen krampachtig vasthouden aan de fictie dat de islam ‘slechts’ een godsdienst is doet vrezen dat de weerstand tegen de ideologische dimensie zwak is. De moeizaam bevochten vrijheid van meningsuiting is daarvan het eerste maar niet het enige slachtoffer.

1 Meer hierover in Bruce Bawer, *While Europe slept* en Udo Ulfkotte, *SOS Abendland*.

SAMENVATTING

Het is niet vol te houden dat de islam niet méér is dan een godsdienst en daarom in onze samenleving voor inwilliging van al haar pretenties de vrijheden en de ruimte moet krijgen die door de grondwet aan godsdiensten gegeven worden. Daar waar zij de wezenskenmerken van een ideologie vertoont die haaks staat op onze rechtsbeginselen, dient zij in de politieke en bestuurlijke arena weerstaan en bestreden te worden. Onze maatschappij verdraagt geen verdergaande islamisering.

We hebben gesmeekt dat zij zouden worden bereikt met het evangelie. De Heer maakte het ons gemakkelijk: Hij zette hen bij ons voor de deur. ///

Zeven stellingen
plus toelichting
ter bevordering
van een
christelijke
attitude
tegenover onze
nieuwe burens

Houden van moslims – niet van fantasievriendjes

TEKST: MARTEN DE VRIES, MISSIONAIR PREDIKANT IN HET RIJNMONDGEBIED. ZIE: WWW.HETKRUIS.ORG /// FOTO: BERT GOEDHART

1. 'Heer dank U voor de moslims. Amen.' Als kind maakte ik dikwijls leesdiensten mee. De ouderlingen lazen regelmatig formuliergebeden voor die achter in het destijds gebruikte kerkboek stonden. Daarin was ook een gebed voor de zending onder 'Joden, Mohammedanen en heidenen' opgenomen. Het is interessant dat in deze formulering moslims – al dan niet terecht als 'Mohammedanen' bestempeld – met Joden op één lijn werden gesteld, althans samen onderscheiden werden van heidenen. Opmerkelijk is niet minder dat moslims geen plek meer hebben in de voorbeeldgebeden die nu in ons kerkboek staan. Toen in de jaren '60 moslims in Neder-

land nog niet nadrukkelijk aanwezig waren in de samenleving, de islam niet meer beschouwd werd als bedreiging voor de wereldvrede en geen onderwerp van gesprek was, baden we voor volgelingen van Mohammed. Nu moslims bijkans elke krant halen, zijn we dat standaardgebed kwijt.

Mogen we Gods leiding zien in de aanwezigheid van honderdduizenden islamieten als nieuwe burens, maar ook in de verdwijning van genoemde voorbede? Wellicht is dat laatste een blijk dat de Almachtige de voor de 'Mohammedanen' opgezonden gebeden genoeg vond en verhoord heeft. We hebben gesmeekt dat zij zouden worden bereikt met het evangelie

maar gingen niet naar hen toe. Terwijl intussen hun territorium steeds meer gesloten gebied werd, maakte de Heer het ons gemakkelijk: Hij zette hen bij ons voor de deur. Het is tijd voor een ander gebed: 'Heer, dank U voor de moslims. Amen.'

2. De islam is een religie Of Allah voor wie moslims knielen nu wel of niet dezelfde is als de Vader van Jezus Christus, of dat je voor de beantwoording van die vraag meer woorden nodig hebt, de islam is een 'godsdienst'. Misschien is het beter een meer neutrale term te gebruiken: 'religie', van het Latijnse 'religio'. Dat is een zelfstandig naamwoord, door heidense en christelijke geleerden

op verschillende werkwoorden teruggevoerd. We zouden kunnen vertalen: 'herlezing', 'heroverweging', '(vast)binding', 'achterlating', 'hernieuwde keus' of 'verplichting'. Hoe dan ook, de islam verplicht tot herhaaldelijke recitatie (het melodieuze oplezen van de Koran), je bindt je aan de *sjaria*, je zondert je min of meer af van wat buiten 'het huis van de islam' valt en daar ga je dan ook voor. Het is niet realistisch om de islam 'slechts' een ideologie te noemen. Niet omdat er geen eigentijdse moslimse leidslieden zijn die dat wel degelijk propagieren, maar omdat voor geen enkele moslim de islam alleen maar een ideologie is en er bovendien moslims zijn voor wie 'hun' islam spiritueel zonder meer is. De moslim bestaat niet en mogelijk brengt de Arabische revolutie dat nog verrassend aan het licht. Bovendien heeft de christelijke religie ook een ideologische dimensie waarmee de islam niet meer van het christelijk geloof te onderscheiden valt als 'ideologie' versus 'godsdiens'. Er zat wel iets in de aloude aan Deuteronomium 6 ontleende GPV-slogan 'Opdat het u wèl ga'. Op Christus georiënteerde ethiek, politiek, filosofie en sociologie bevatten sanerende bouwstenen voor de complete samenleving. Wij bidden dagelijks om de komst van Gods volmaakte theocratie.

3. De islam is bepaald geen vooruitgang In Birmingham staat een Anglicaanse kerk met daar tegenover een moskee waarop de kerkgangers na de eredienst met koeienletters lezen: 'Lees de Koran, het Laatste Testament'. De

pretentie is: de islam is de vervolmaking van joden- en christendom, de vervolmaking van alle religies. Moslims hanteren een rigide vervangingstheologie: door de openbaring van hun boek zijn wet, profeten, geschriften, en evangelieverhalen, ook in hun veronderstelde oorspronkelijke edities, achterhaald en overbodig. Het is een immens misverstand. 'De wet is door Mozes gegeven, maar goedheid en waarheid zijn met Jezus Christus gekomen', (Joh. 1:17). Wat heeft de prediking van Mohammed daar nog aan toe te voegen? Helemaal niets, de islam is bepaald geen vooruitgang. De islam doet een aanval op de kern van de christelijke belijdenis van de kerk van alle tijden. Alles waar 'Ichthus' voor staat: 'Jezus Christus, Gods Zoon, Verlosser', wordt in de islamitische bronnen hartgrondig ontkend. Mohammedanen hebben zich opnieuw een slavenjuk laten aanmeten waarvan de God van het Oude en Nieuwe Testament zijn volk wilde bevrijden. Op z'n gunstigst bekeken is de islam een soort buiten-Bijbels Judaïsme. Dit inzicht behoort voor christenen vele malen relevanter te zijn dan de vraag of moslims noodzakelijkerwijs een achterlijke cultuur kennen. De islamitische wereld torende lange tijd politiek en cultureel uit boven het Westen en misschien keert die tijd terug. Intussen blijft de islam religieus gesproken geen up- maar een downgrade, tot en met.

Je moet de religie van moslims niet Bijbelser voorstellen dan zij is. We

mogen moslims als vrienden nemen, we hebben zelfs van hen te houden. Maar het strekt niet tot eer van God en zijn Gezalfde en het is evenmin respectvol naar de moslimse naaste om hem als fantasievriendje te behandelen. Het is een klassieke fout van ongereformeerde dialoogconstructies die interreligieuze gesprekken bij voorbaat scheeftrekt en vroeg of laat leidt tot frustraties aan beide kanten.

4. De islam is wat moslims ervan maken Bovenstaande is een ontwerp, een algemeen sjabloon getekend vanuit christelijk perspectief als reflectie op wat ik heb gelezen en gehoord. Het is een methodische fout om andermans religie waterdicht te definiëren. Een moslim kan, hoeft en mag mij niet vertellen wat ik dien te geloven als christen. Andersom is wat een moslim zegt over de islam voor mij geldig en ben ik niet in de positie te zeggen wat 'de islam', laat staan 'de ware islam' is. 's Zondagsmiddags presenteer ik wat wijzelf belijden vrijmoedig als 'algemeen en ontwijfelbaar christelijk geloof' maar als christen heb ik niets met 'de islam' te maken. Ik heb van

doen met moslims die niet geloven in de Heer Jezus Christus.

Wat ik geleerd heb door studie en omgang met moslims is een kader waarbinnen ik de uitlatingen van mijn naaste interpreteer, inclusief zijn welgemeende bedenkingen tegen het christelijke belijden. Ook leer ik om mijn

boodschap beter te communiceren. De islam is voor mij niet wat ik uit boeken heb maar van wat ik concrete moslims heb horen zeggen. Ik ga niet met 'mijn' islam op zoek naar uitspraken die mij

*Intussen blijft
de islam religieus
gesproken geen
up- maar een
downgrade,
tot en met'*

*Wie niet eerst
naar de moslim
tegenover hem
luistert, heeft hem
niet veel te zeggen'*

in mijn ontwerp bevestigen.

Er is ook geen andere weg om moslims te bereiken, te raken of waar nodig te bestrijden. Wie tegen fantasievijanden vecht, vecht tegen windmolens die hem eenvoudig neermaaien. Wie niet eerst naar de moslim tegenover hem luistert, heeft hem niet veel te zeggen.

5. Wie zijn geloof belijdt, is voor geen moslim bang

Een niet-moslimse hoogleraar stelde eens dat angst voor de islam een kwestie is van 'onbekend maakt onbemind'. Hij had het over zichzelf: eerst bang voor moslims maar bij nadere kennismaking vielen ze reuze mee.

Hierop viel af te dingen dat bij christenen, afkomstig uit door moslims gedomineerde landen, veel sympathie bestaat voor de beweging van Geert Wilders. Ook al hebben deze immigranten in een parallelle samenleving in het land van herkomst vaak langs hun moslimbuuren heen geleefd, door alle negatieve ervaringen en interacties weten ze wel waarover ze het hebben.

Wat maakt moslims in Europa angstaanjagend? Is de islam een bedreiging door de combinatie van het aantal moslims en de vermeende ideologische componenten van hun religie?

Je zou nuchter kunnen wijzen op het percentage moslims dat niet groter is dan dat van christenen in Egypte of Syrië; op sterk afnemende geboortecijfers bij volgende generaties immigranten; op vaak christelijke Afrikaanse en Oost-Europese immigranten die in aantal voor hen niet onderdoen; of op de hopeloze (hoopvolle?) verdeeldheid van moslims die elkaar onderling verketteren. Je zou

kunnen bedenken dat de traditionele orthodox-protestantse denominaties alleen al qua gezamenlijk ledental niet onderdoen voor het aantal moslims, alle evangelische groeperingen en allochtonenkerken nog buiten beschouwing gelaten.

Er is wel iets aan de hand. Maar voor zover er van gevaar sprake is, komt dat eerder van niet-moslims, zowel van links als van rechts: van zogeheten 'multicultiknuffelaars' die moslims voortdurend met bijzondere privileges trachten te behagen en van islamcritici die moslims in een zo kwaad mogelijk daglicht stellen. Beide partijen geven moslims een te grote plek.

*'Wie opziet naar
zijn Heer in 'staat
van verhoging' kijkt
christelijk journaal
en is voor geen
moslim bang'*

Wanneer ze die ooit zullen innemen treffen de negatieve sentimenten die dat losmaakt als een 'boem'-erang vooral henzelf. Wordt de hun toegemeten ruimte alsnog gelimiteerd, dan ontstaat frustratie. Terrorisme is doorgaans geen voorbode van machtsvername maar symptoom van wanhoop van gedesillusioneerde groepen of individuen die tot de ontdekking komen dat geschapen verwachtingen irreëel bleken.

Tenslotte is er geen reden om bang te zijn voor moslims. Wie 's zondags mee belijdt dat Christus aan Gods rechterhand zit, weet dat Hij regeert. Voor machtsvername hoeft niemand te vrezen, zelfs niet wanneer moslims politiek en maatschappelijk terrein winnen. Jezus sprak met recht: 'Jullie zullen het zwaar te verduren krijgen in de wereld, maar houd moed: Ik heb de wereld overwonnen' (Joh. 16:33). Wie opziet naar zijn Heer in 'staat van verhoging' kijkt christelijk journaal en is voor geen moslim bang.

6. De kerk hoeft geen moslims te bestrijden maar moet het evangelie verkondigen

Gemeenteleden mogen in de kerk worden toegerust voor hun taak in de wereld, ook christelijke politici die zich als zodanig met 'de islam' hebben bezig te houden. De kerk 'als instituut' behoort niet aan politiek te doen maar heeft een andere agenda: de verkondiging van het evangelie zodat christenen in allerlei posities in hun attitude Christus gaan weerspiegelen. De kerk hoeft geen moslims te bestrijden maar moet het evangelie verkondigen. Evangeliedienaren zijn wel geroepen om dwalingen te weerleggen. Kennis van het 'Mohammedanisme' en de Schriftuurlijke ontmaskering ervan is voor kerkelijke voorgangers vandaag urgenter dan de weerlegging van 'Rome', in het kader van de missionaire taak maar niet minder ter bescherming van eigen lidmaten.

Meisjes met een moslimvriendje gaan zomaar voor de bijl wanneer ze niet gedegen godsdienstonderricht hebben gehad. De islam heeft zijn politieke macht menselijkerwijs gesproken te danken heeft aan de verdeeldheid van Christus' kerk; de islamisering van het Midden-Oosten komt doordat inheemse christenen met de noorderzon vertrokken; in voormalige kerkgebouwen liggen Oosterse tapijten omdat kerkbanken leeg bleven; en de religieuze aantrekkingskracht van de islam kan groeien bij gratie van het vacuüm ontstaan door gebrek aan Schriftkennis.

Maar negatieve verwerping van dwalingen is pas zinvol als complement bij een positieve boodschap. Onze grootste zorg dient niet te zijn dat moslims steeds meer invloed krijgen, maar dat christenen zich niet het evangelie hebben eigen gemaakt. Het is een zaak van blikrichting.

In Birmingham staat een Anglicaanse kerk met daar tegenover een moskee waarop met grote letters staat: 'Lees de Koran, het Laatste Testament'. ///

Zo is het probleem van moslims niet dat ze de islam aanhangen maar dat ze Jezus niet werkelijk kennen. Daarom behoren christenen niet te leren de islam te hekelen maar in voor moslims begrijpelijke termen het evangelie te verwoorden.

Dat is ook goed mogelijk. Moslims kennen geen 'enige troost in leven en sterven' maar een principiële onzekerheid tot op de oordeelsdag. We hebben hun iets prachtigs mee te delen. Of ze er open voor staan? In Nederland zijn er wellicht meer 'e-migranten' die de kerk voor de moskee verwisselen dan 'im-migranten' die zich aan Jezus Christus toevertrouwen. Intussen komen mensen in een ruime kring rond Mekka tegen de verdrukking in tot waar geloof. Waar de grond het droogst is, is dorst naar levend water. Naar verluidt zijn

gedurende de laatste vijftien jaar meer moslims christen geworden dan in de 1500 jaar ervoor. Geve de Heer van de kerk een extra impuls van zijn heilige Geest via de hedendaagse Arabische 'lente'!

7. Christenen houden van moslims

Moslims, wat moeten we ermee? Mij werd eens verzocht dit zinnetje als titel voor een lezing te vervangen: het klonk te negatief. Ik bedoelde het juist positief.

We kunnen 'de' islam afwijzen, ook de islam zoals aangehangen door Ahmed, Aicha, Ali of Asma. Van moslims kunnen we houden. Ook als het geen 'gematigde' moslims zijn maar 'radicale', geen mystieke maar islamisten van salafistische snit. Kerkleden zouden kleurenblind moeten zijn wanneer ze kijken

naar 'schapen zonder herder'. En dat niet alleen omdat je zelfs onder mensen met een kwaadaardige ideologie heel aardige mensen aantreft, maar vooral omdat je zelf ook door God bemind bent. 'Ja, toen wij nog zondaars waren, schonk d'Ontfermer ons genâ.'

Christenen houden van moslims. Niet omdat en zolang ze aspirant christen zijn en vriendschapsevangelisatie de ideale missionaire strategie is. Christenen hebben lief omdat ze volgelingen zijn van Jezus die oog had voor Zeloten en Romeinse bezetters en belastinginners die voor hen werkten. Christenen tolereren moslims niet maar geven hun de ruimte.

Ook als christenen in Islamistan slecht worden behandeld. Niet om te kunnen claimen dat ook in Mekka een kerk moet kunnen verrijzen maar omdat God hun hier het licht in de ogen gunt. Christenen zijn zelfs bereid om, met risico van represailles, bij een eventuele Marokkanenvervolgung onder invloed van een demagoog bij economisch ontij, moslims te verbergen.

Christenen steken hun voeten bij moslims onder tafel tijdens levensechte ontmoetingen. Ze accepteren uitnodigingen van moslims voor een iftarmaal, al zit daar een missionair luchtje aan. Ze vragen hun ook eens bij hen te komen eten: voor verreweg de meeste immigranten zal het voor het eerst zijn dat ze bij een christen de maaltijd gebruiken met Bijbellezing en gebed.

Wie nooit bij Turken heeft gegeten, heeft geen recht van schrijven over de islam. Christenen praten graag met moslims. Ook over hen, maar... vooral met naam en toenaam voor Gods troon. Een beetje moslim zal voorbede opvatten als betoon van onverwachte liefde.

Missionair burgerschap

TEKST: AD DE BRUIJNE ///

In dit nummer staan twee zeer verschillende bijdragen over de islam. In het artikel van Marten de Vries domineert de opdracht om moslims te benaderen vanuit de liefde van Christus. Kees van der Weijden legt juist nadruk op het beschermen van onze westerse samenlevingen tegen de ideologische dreiging van de Islam.

Toch zijn beiden het over enkele punten eens. De islam is in de eerste plaats een religie, maar kent vervolgens ook ideologische aspecten. Christenen moeten hun naasten liefhebben, dus ook moslims. En het multiculturalisme dat onze samenleving een tijdlang kenmerkte leidt soms tot een naïeve opstelling tegenover moslims en islam. Op basis van deze overeenstemming zou je tot een verdiept gesprek kunnen komen.

Islamisering Ik noem één punt waarover zo'n gesprek in ieder geval zou moeten gaan. Je merkt in de twee bijdragen een belangrijk verschil in duiding van onze eigen tijd. De Vries vermoedt een speciale leiding van God in de komst van moslims naar het Westen. Zo krijgen we als christenen toch nog de kans om te doen wat we vaak hebben laten liggen: moslims bekendmaken met het evangelie van Christus. Tegelijk vindt De Vries dat het met de vermeende 'islamisering' wel meevalt. Van der Weijden constateert juist dat er wel sprake is van islamisering en volgens zijn benadering zijn we als christenen vooral geroepen om onze min of meer christelijke cultuur daartegen te verdedigen. Nu zou je de vraag of er werkelijk sprake is van een opdringende islam moeten beantwoorden met feiten. Al te vaak praten mensen elkaar na dat de

islam dreigend terrein wint of juist dat er geen vuiltje aan de lucht is. Het moet toch mogelijk zijn om hierover vanuit hardere gegevens conclusies te trekken. Maar de duiding van de ontwikkelingen ligt op een meer geestelijk vlak. Als God inderdaad de bedoeling heeft om zijn kerk missionair uit te dagen via immigratie van moslims, kunnen we alleen al om die reden niet vooral afwerend daarop reageren. Persoonlijk ben ik geneigd De Vries hierin bij te vallen. Daar komt nog bij dat we als westerse christenen onszelf vaak te naadloos identificeren met onze zogenaamd 'christelijke' samenlevingen. In het licht van de Bijbel vermoed ik dat God veel minder blij is met de westerse wereld dan veel westerse christenen. Ik denk zelfs dat wij vandaag zijn oordelen over onze vermolmd christelijke samenlevingen zien gaan. Hij toornst over de openlijke godloosheid, de hebzucht, het onrecht en de verwatering van het christelijke die de Westerse landen kenmerken. Als christenen moeten wij niet in de eerste plaats een aardse christelijke samenleving stichten of verdedigen, maar meewerken aan het wereldwijde rijk van God. Daarom gaat de missionaire roeping in de richting van moslims bo-

ven de eventuele verdediging van onze westerse wereld.

Ijkpunt Tegelijk kan dat niet betekenen dat we onverschillig mogen staan tegenover die verdediging. Als onderdanen van het komende wereldwijde rijk van Christus moeten we ons voorlopig ook goede burgers betonen van ons aardse land. De stabiliteit en vrede daar moeten we zoveel mogelijk bevorderen. Van der Weijden meent dat die door de komst van moslims op het spel staan. Ik denk dat dit gevoel voor een groot deel ontstaat wanneer je de bestaande verworvenheden van een half christelijke samenleving als ijkpunt neemt. God kan echter ook een zekere

orde en vrede geven in een ander soort samenleving met minder dominante christelijke restkenmerken. Aan de andere kant leiden bepaalde ideologische dimensies van de islam wel tot spanning met de vrede binnen de bestaande samenleving. Als goede burgers moeten christenen meehelpen om die spanning te verminderen en zo nodig zelfs een streep trekken. Tegelijk zullen zij daarnaast in hun eigen leven en kerk maximaal gastvrij en missionair blijven.

Tk denk dat wij

vandaag Gods

oordelen over onze

vermolmd christelijke

samenlevingen

zien gaan'

JAN WESTERT, VOORZITTER VAN HET WI VAN DE CHRISTENUNIE EN REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Vreemdeling in een joods-christelijke cultuur

De joods-christelijke cultuur: zouden we ons als christenen daarmee verwant moeten voelen, gaat dat over ons? Het begrip is ingeburgerd in de politiek dankzij Geert Wilders en zijn PVV, maar ook het CDA met Maxime Verhagen neemt het in de mond. Onze Nederlandse samenleving is geworteld in de joods-christelijke cultuur, heet het. Deze zomer dook het ook nog eens op in de berichtgeving na de gruwelijke gebeurtenissen van 22 juli in Noorwegen. Anders Breivik gebruikte het in zijn manifest op internet. Hij noemde de joods-christelijke traditie het hart van de westerse samenleving.

In onze postchristelijke maatschappij roept een breed beroep op de joods-christelijke traditie als basis van de Nederlandse beschaving misschien een sympathiek gevoel van herkenning op, maar ik voel me er steeds ongemakkelijk bij. Het klinkt misschien gek, maar als christen ga je je een vreemdeling voelen in een joods-christelijke cultuur.

Tot halverwege de vorige eeuw kon je de Nederlandse samenleving christelijk noemen: het christelijke leven werd ondersteund. In onze postchristelijke samenleving is dat eerder uitzondering dan regel. In dat klimaat klinkt een beroep op de joods-christelijke traditie hol en is het niet meer dan refereren aan een traditie om duidelijk te maken dat we geen moslims zijn. Er spreekt bovendien een zekere superioriteit uit.

In die cultuur kan een christen zich een vreemdeling voelen. Een christelijke cultuur is niet op het hier en nu gericht maar kenmerkt zich door de stijl van Christus' koninkrijk. Christenen wonen gewoon tussen andere mensen in. Daar kunnen zij in hun gedrag iets laten zien van die stijl van Christus en het kruis: door dienstbaar te zijn en mensen lief te hebben ongeacht hun afkomst. Petrus noemt christenen in 1 Petrus 3 tijdelijke bewoners, vreemdelingen die te midden van de ongelovige volken een voor-

beeldig leven leiden.

Vreemdeling in een joods-christelijke cultuur?

Ja, dat kan, in een cultuur waar christendom cultuur is geworden. Van die cultuur maakt Christus niet echt meer deel uit. Zij lijkt meer op het jodendom, waar voor Christus geen plaats is. Het begrip joods-christelijke cultuur appelleert aan een dierbaar christelijk gevoel maar zij heeft niets van doen van het christelijk geloof in Jezus Christus, en die gekruisigd. Ten diepste wordt met het beroep op de joods-christelijke cultuur de naam van Christus ingezet voor nationale belangen, en dus misbruikt. Een christen houdt afstand en vereenzelvigd zich niet met een cultuur waarin het kruis ontbreekt. Christenen blijven vreemdelingen: zelfs in een samenleving die zegt dat de joods-christelijke cultuur het hart van die samenleving is!

WWW.DEREFORMATIE.NL

Wat er in dit nummer geschreven wordt over de islam roept ongetwijfeld reacties op. Via de website van De Reformatie kunt u lezen wat lezers van dit onderwerp vinden. Natuurlijk kunt u zelf ook uw mening geven. Concreet vragen we uw reactie op de stelling:

Moslims in Nederland.

Ik ben er blij mee.

Via het algemene contactformulier of via het e-mailadres van de redactie (zie colofon) kunt u vragen stellen bij de thema's waarover in de komende nummers geschreven wordt. Doet u

dat tijdig, dan kan uw vraag in de rubriek 'Vraag en antwoord' beantwoord worden. In de komende maanden komen deze thema's aan de orde in De Reformatie:

23 september: christelijke levensstijl en voeding;

7 oktober: het nieuwe Jeruzalem;

21 oktober: familie, combinummer met Opbouw.

Er zijn al een aantal verhalen binnengekomen die een plekje zullen krijgen in de Special van 21 oktober (combinummer in samenwerking met Opbouw), maar er kan nog meer bij! Zie de oproep in De Reformatie van 26 aug. jl., pag. 490. Stuur uw ervaringen voor 15 sept. a.s. naar redactie@dereformatie.nl.

TEKST: ERIK DE BOER, O.A. DOCENT KLASSIEKE TALEN AAN DE TU IN KAMPEN EN REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

A black, three-dimensional cross-shaped object, possibly made of metal or wood, lies on a light-colored, textured concrete surface. The cross is oriented diagonally, with its vertical arm pointing towards the bottom right. The background is a blurred concrete wall or ledge, suggesting an outdoor setting. The overall tone is somber and reflective.

Begrafenisvrij

'HIJ MAG NOOIT IN DE NABIJHEID VAN EEN LIJK KOMEN, ZELFS OMWILLE VAN ZIJN VADER OF MOEDER MAG HIJ ZICH NIET VERONTREINIGEN.'

Leviticus 21:11

Een mooi begrafenisgebruik: de kist met de overledene wordt in stilte de kerk ingedragen. In Israël had dat nooit gemogen. Geen begrafenis bij de tempel, geen kist over de drempel. Sterker nog, de HEER stelt strikte regels voor rouw aan zijn knechten.

De hoofdregel voor heel Israël is: zitten bij een stervende, afleggen van de gestorvene, bijwonen van de begrafenis maakt je onrein. Nee, dat wist het goede dat je wonder boven wonder meemaakte niet weg. Stervensgenade, toenadering, een laatste woord zijn goud waard. Maar tegelijk was er de ontbinding: een falend lichaam, de laatste adem, het stilstaande hart, de scheiding van geliefden. Daarom gaf God de regel: onreinheid duurt een week en moet bewust weggewassen worden.

De regels voor priesters waren nog strikter. Zij mogen alleen bij een sterfgeval in de eigen familie aanwezig zijn. Daarvoor krijgen ze een enkele dag verlof. Voor de hogepriester zijn de regels absoluut. Hij mag niet aan het sterfbed van zijn ouders zitten, hun begrafenis niet bijwonen, en daar dus ook niet voorgaan in gebed of het Woord spreken. Wat zal hij eenzaam zijn geweest op de dag dat zijn moeder begraven wordt, of als hij zojuist zijn overleden vader opgevolgd is (zie Num. 20:28).

Waarom zulke onverbiddelijke regels? Omdat de dood onverbiddelijk is. Er komt een moment waarop je samen weet: nu bidden we niet meer tegen de dood in, nu smeken we om verlossing. Daarom mogen dienaars van de HEER geen doodgravers zijn, want zij dienen de God van levenden.

'De priester die aan het hoofd van zijn verwanten staat, over wiens hoofd de zalfolie werd uitgegoten en die werd aangesteld om de heilige kleding te dragen' mag niet rouwen. Hij is levenslang in dienst van de levende God. Stel je voor dat op het heilig huis van de HEER een bordje komt te hangen: *Tijdelijk gesloten wegens familieomstandigheden*. Zoiets hang je op de winkel, maar niet in de zaak van de God van Israël. Dat is de zin van Gods huis: een vrijplaats op aarde die begrafenisvrij is, waar het leven genezen wordt in de verzoening.

Toen kwam die laatste hogepriester, niet uit Aäron maar à la Melchisedek. De eerste die de dood de baas is. Die aanzit aan het sterfbed van een meisje en haar wakker maakt. Die een begrafenisstoet stopt en de dode overleefd helpt. Die een graf laat openen en een lijk tot leven roept. Jezus Christus is de eerste die dat kan. Omdat Hij leeft en dient, is er ruimte voor christelijk rouwen.

Dienaars van de HEER mochten geen doodgravers zijn, want zij dienen de God van levenden

Leven van bloed

TEKST: HANS-JAN ROOSENBRAND, PREDIKANT TE HOOFDDORP ///

Wie wel eens in een slachthuis is geweest, weet hoe bloed ruikt. En hoeveel bloed er – verdoofd of onverdoofd – dagelijks moet vloeien zodat wij elke dag te eten hebben, zelfs meer dan goed voor ons is.

Mensen die leven in het Westen hebben weinig tot niets met ritueel slachten. Toch kan iedereen die het wil zien, begrijpen dat er aan al dat slachten een rituele dimensie zit: wil jij leven, dan kost dat dagelijks andere (dieren) levens. Dat je daar niet over nadenkt als je boodschappen doet, doet daar niets aan af. De Bijbel vertelt dat bloed de levenskracht is van mensen en dieren (Gen. 9:5; Lev. 17:11,14). Nergens in de Bijbel lees je dat er voor de zondeval ook bloed vergoten werd: geen mensenbloed, maar ook geen dierenbloed. Maar in de wereld van ná de zondvloed geeft God aan mensen ook de dieren tot voedsel. Met dien verstande, dat mensen geen vlees mochten eten waar nog bloed in zat (Gen. 9:3-4).

Verzoening Bloed is leven. Vraag dat maar aan iemand die ooit een bloedtransfusie heeft moeten ondergaan. Bloed mag nooit zomaar worden vergoten. In Genesis 9:5 eist God genoegdoening van elke druppel mensenbloed die ooit vergoten is of zal worden. Na de eerste moord in de geschiedenis roept het bloed van Abel vanuit de aarde om vergelding: 'Hoor toch hoe het bloed van je broer uit de aarde

naar Mij schreeuwt!' (Gen. 4:10). Het bloed van dieren wordt door God gegeven aan mensen als middel tot verzoening. Niet het bloed zelf, maar het bloed als drager van de levenskracht kan worden gebruikt om verzoening mee te bewerkten: 'Volgens de wet wordt inderdaad vrijwel alles met bloed gereinigd, want als er geen bloed wordt uitgesgoten, vindt er geen vergeving plaats.' (Hebr. 9:22; Lev. 17:11) In de tijd van het Oude Testament vloeide er in de tempel van Jeruzalem dagelijks bloed van dieren – veel

bloed, iedere dag opnieuw. Het moet goed te ruiken zijn geweest voor wie zich in de buurt van het tempelcomplex bevond. Wie bij God wilde horen, moest tegen de geur van bloed kunnen. Het volk Israël dankte er zijn bestaan tegenover God zelfs aan: God ging in Gosen in Egypte ieder huis voorbij dat was gemerkt met bloed op de deurposten en de bovendorpels. En ook later gold dat er steeds weer – en ook steeds *meer* – bloed nodig was om te kunnen blijven leven met God. De dieren waren haast niet aan te slepen. Er kon nooit genoeg bloed vloeien, net zoals dieren ook vandaag

niet zijn aan te slepen om tegemoet te kunnen komen aan onze onverzadigbare behoefte aan vlees. De zogenaamde overwinning van Marianne Thieme in de strijd tegen onverdoofd slachten is maar een doekje voor het bloeden. Alsof je met een pleister – het verbod op de onverdoofde rituele slacht – de gapende wond van al het leed dat wordt veroorzaakt door het onderliggende probleem, onze gezamenlijke vraatzucht, kunt stelpen.

Jezus' bloed De verwoesting van de tweede tempel in '70 na Christus maakte de offerdienst definitief onmogelijk. Voor christenen is het tempelritueel bovendien overbodig sinds het offer dat Jezus bracht op Golgota. Jesaja profeteerde al van de komst van een knecht van God, iemand die met het offer van zijn leven vrijwillig zou betalen voor de schuld van het volk (Jes. 53:10).

Johannes de Doper verwees in zijn preken naar Jezus als het Pesach-lam, wiens bloed de zonde van de wereld wegneemt. De apostel Johannes schrijft: 'Hij is het die verzoening brengt voor onze zonden, en niet alleen voor die van ons, maar voor de zonden van de hele wereld.' (1 Joh. 2:2). En de schrijver van de brief aan de Hebreeënen formuleert het zo: 'Zijn bloed spreekt krachtiger

'De overwinning van Marianne Thieme in de strijd tegen onverdoofd slachten is maar een doekje voor het bloeden'

'Wie bij God wilde horen, moest tegen de geur van bloed kunnen'

dan dat van Abel.' (Hebr. 12:24). Jezus zelf zei bij de instelling van het heilig Avondmaal: 'Deze beker, die voor jullie wordt uitgedronken, is het nieuwe verbond dat door mijn bloed gesloten wordt.'

Blijvende genoegdoening

Westerse mensen hebben niet veel op met rituelen. In onze tijd zijn het vooral joden en moslims die de betekenis van bloed als levenskracht hebben bewaard. Maar terwijl iedereen begrijpt dat bloed nodig is om te kunnen leven, weten christenen dat het nog veel dieper gaat: zij leven van het bloed van Jezus Christus. Alleen dat bloed kan genoegdoening geven voor zonden. Anders gezegd: alleen het bloed van Jezus kan de toorn van God stillen. Gods woede wordt dagelijks gevoed doordat mensen elkaars bloed vergieten. Er is door mensen zoveel bloed vergoten dat schreeuwt om vergelding – en dat gaat vandaag gewoon door, zie vraag en antwoord 13 van de Heidelbergse catechismus! – dat geen offer groot genoeg is voor God. Behalve het bloed van Jezus. David en andere profeten voorzagen al in de tijd van het Oude Testament dat rituelen nooit voor blijvende genoegdoening kunnen zorgen: 'U vindt toch geen voldoening in brandoffers?' (Psalm 51:18). Het Nieuwe Testament vertelt dat Jezus uiteindelijk het offer bracht dat echt genoeg zou zijn voor tijd en eeuwigheid: 'Hij heeft zichzelf gegeven voor onze zonden om ons te bevrijden uit deze door het kwaad beheerste wereld.' (Gal. 1:4).

Uitnodiging Ik begrijp als christen de behoefte aan ritueel slachten

heel goed. Ik vind het als Nederlands staatsburger bovendien erg belangrijk dat joden en moslims in mijn land

'Christenen weten

dat het nog veel

dieper gaat: zij

leven van het bloed

van Jezus Christus'

kunnen leven volgens de regels van hun religie. De strijd van de Partij voor de Dieren tegen onverdoofd ritueel slachten is in mijn ogen hypocriet. Er is zoveel (dieren)leed in de wereld, waarom nu juist op dit punt hun protest? Zit er in dat protest niet ook de bewuste ontkenning van een veel groter probleem, of misschien nog erger, van die ene oplossing door Jezus wiens bloed onverdoofd vergoten werd? De vraag aan joden en moslims is

alleen niet minder dringend. Is hun blijvende vasthouden aan rituelen niet evengoed een ontkenning van het ene ritueel op Golgota? In gesprekken met bijvoorbeeld moslims in je kennissenkring kan dit worden ingebracht als een hartelijke uitnodiging: zouden jullie ook niet willen leven van dat bloed, dat *echt* Leven geeft?

Die uitnodiging geldt trouwens ook voor iedereen die de naam christen draagt, om echt te leven van dát bloed en niet van de ontkenning ervan, door bijvoorbeeld zomaar, kritiekloos, mee te gaan in een cultuur van vraatzucht en (over)consumptie. Zo zal in de praktijk blijken hoe geloofwaardig onze uitnodiging aan anderen is.

Wil jij leven, dan kost dat dagelijks (dieren)levens. 20

Jong en oud in de kerk

Veel generaties, samen één kerk van Christus

TEKST: MARIJKE HARMANNY, COÖRDINATOR OUDERENBELEID BIJ CENTRUM DIENSTVERLENING GEREFORMEERDE KERKEN ///

Jong en oud, gaat dat wel samen in de kerk? Is het niet beter om elke leeftijdsgroep eigen

samenkomsten en activiteiten te bieden? Ze kijken zo verschillend tegen de dingen aan!

In dit artikel wil ik ingaan op de neiging in kerken om steeds meer in leeftijdsgroepen te onderscheiden. Ik wil eerst bespreken waarom we het steeds meer over generaties en verschillende groepen hebben in de kerk en in de samenleving. Vervolgens hoe het komt dat er steeds meer conflicten tussen generaties lijken te zijn. Tenslotte wil ik u als lezer uitdagen om te zien hoe we elkaars horizon kunnen verbreden door generatiegrenzen te overbruggen en juist van elkaar te leren.

Koffieochtenden Generaties zijn onderscheidingen tussen leeftijdsgroepen: jong, ouder en nog ouder. Verschillen tussen jong en oud zijn van alle tijden. Maar er wordt tegenwoordig steeds vaker gesproken over generaties en generatieconflicten. We leven in een tijd waarin er enerzijds heel veel invloeden en mogelijkheden op ons af komen en waarin je anderzijds steeds meer je eigen individuele zelf moet zijn. De vaste rollen in het leven waarmee mensen zich konden identificeren, zijn aan het verdwijnen. Mensen treden steeds minder in de voetsporen van hun ouders, omdat dit niet meer goed in deze tijd past. Ze leunen vervolgens wel steeds meer op leeftijdsgenoten: de groep van jouw generatie waar je bij hoort, met mensen die jouw levenshouding kunnen bevestigen. Je helpt elkaar

groeien doordat je over veel dingen hetzelfde denkt. Vooral onder de jongeren volgen leeftijdsgroepaanduidingen elkaar steeds sneller op. Stijl, behoeften en levenshouding lijken steeds sneller te veranderen. De weerslag daarvan zie je terug in de kerk. Iedere leeftijdsgroep van jongeren krijgt zijn eigen aanpak en methode voor catechese of andere activiteiten. Voor de jonge ouders zijn er opvoedcursussen. Voor ouderen zijn er de koffieochtenden. Vaak bestaan vriendengroepen in de kerk uit mensen van dezelfde generatie.

Beamer Het lijkt erop dat de kerk ook steeds meer in leeftijdsgroepen uiteenvalt. Ook binnen de kerk halen gemeenteleden hun steun en inspiratie vooral binnen de eigen generatie. Daardoor gaan ze andere generaties steeds minder goed kennen en begrijpen. Als je alleen begrijpt hoe je eigen leeftijdsgenoten het geloof en de wereld beleven, kan dat tot spanningen leiden. Bijvoorbeeld: jongeren begrijpen soms niet goed waarom ouderen vooral psalmen willen zingen. Voor hen klinkt het ouderwets, niet van deze tijd. Voor de ouderen spreekt dit voor zich: de bekende teksten, de vertrouwde melodieën die ze hun hele leven al gezongen

hebben, maken dat de liederen veilig en gezaghebbend voor hen zijn. Ze worden geraakt door de liederen en ontmoeten God daarin – als iemand die hun hele leven Dezelfde is gebleven.

'Het bijzondere

van de gemeente

is dat iedereen

erbij mag horen'

Ouderen snappen op hun beurt soms niet waarom jongere mensen bijvoorbeeld een beamer of Opwekkingsliederen willen in de kerk. De krachtige woorden van een preek spreken toch voor zich? Maar jonge mensen beleven dit heel anders.

Ze willen de diensten graag praktisch houden en direct laten aansluiten bij hun belevingswereld. Ze vinden het moeilijk om diensten met alleen een sprekende dominee als boeiend te ervaren of als iets wat over de kern van het leven gaat. Een beamer of eigentijdse melodieën kunnen een middel zijn om de gesproken woorden voor hen tot leven te wekken, om hun hart te bereiken op een manier die past bij hoe zij in het dagelijkse leven ook hun weg in de wereld zoeken. Zo kan er gemakkelijk een groot verschil van beleving van kerkdiensten, het kerkleven en de persoonlijke geloofsbeleving ontstaan tussen de verschillende generaties in de kerk. Ieder kent vooral de manier van denken van zijn eigen leeftijdsgroep. Is het dan wel nodig om ook andere generaties te leren kennen?

Eenheid In onze samenleving is alles in groepen ingedeeld: op grond van politieke voorkeur, huidskleur, inkomen, leeftijd. Het heeft een mooie kant om bij een groep te horen, maar het maakt de mensen ook eenzijdig. Groepen zetten zich tegen elkaar af om hun eigen identiteit te versterken. En de zwakste, armste of onaantrekkelijkste mensen vallen er vaak buiten.

Het bijzondere van de gemeente is dat iedereen erbij mag horen. Mensen van verschillende rassen, achtergronden, sociale milieus en leeftijden zijn welkom (Hand. 2). In Titus 2 wordt de gemeente beschreven als een plaats waar oudere gelovigen tot voorbeeld zijn voor jongere broeders en zusters.

Hoe kan het dat zo'n diverse groep mensen toch een eenheid kan vormen? Dat kan doordat zij met alle verschil-

len die er zijn, toch samen één gezin zijn waarvan God de Vader is. Door het geloof in God en de liefde die God geeft kunnen we over grenzen heen stappen. Verschillen hoeven ons niet te verdelen, maar kunnen ons verrijken en laten groeien in ons geloof. In 1 Kor. 12 kun je lezen over allerlei gaven binnen de gemeente, die er zijn om el-

Verschillen hoeven

ons niet te verdelen,

maar kunnen ons

verrijken en laten

groeien in ons geloof

kaar te steunen en te helpen als leden van een lichaam.

We hebben niet alleen maar vingers of neuzen nodig in de kerk, die allemaal hetzelfde functioneren. Juist door elkaars gaven en sterke kanten te zien, kunnen wij samenwerken en elkaar helpen groeien. Door samen te

praten ontdek je verschillende kanten van God. Je kunt samen nieuwe mogelijkheden ontdekken om God te dienen in je leven. Praten met medegelovigen uit andere generaties kan je geloof verdiepen en verrijken.

Praktisch Hoe doe je dat dan, met elkaar in gesprek gaan? Nou, zo bijvoorbeeld:

Neem eens de tijd om broeders en zusters op te zoeken die ouder of juist jonger zijn dan jij. En vraag hun hoe zij het geloof, het leven en de kerk beleven. Maak ruimte om naar elkaar te luisteren en elkaar te gaan begrijpen.

Of bereid met een groep mensen van allerlei leeftijden eens een speciale dienst voor. Welke liederen en extra's bij de kerkdienst vindt ieder afzonderlijk mooi? Bespreek wat deze dingen voor ieder persoonlijk betekenen. Probeer je bij de voorbereidingen in de ander te verplaatsen, om zo bij de liturgiekeuze mee te laten wegen wat anderen aanspreekt en tot aanbidding brengt. Een oudere kan bijvoorbeeld leren genieten van de beamer of nieuwe melodieën, wanneer hij begrijpt hoeveel meer de kerk kan gaan leven voor jonge mensen door het gebruik van zulke middelen. En jonge mensen kunnen wellicht de psalmen met meer warmte zingen wanneer zij gaan zien hoeveel ze betekenden door de eeuwen heen.

Met elkaar praten over verschillen in geloof en beleving kan je horizon verbreden. Het kan je helpen om samen in de kerk echt één te zijn!

Wilt u in uw kerk aan de slag gaan om de verschillen tussen generaties te overbruggen? Centrum Dienstverlening Gereformeerde Kerken organiseert dit najaar enkele regionale avonden in het land over 'Jong en oud in de kerk'.

U kunt de nieuwste ontwikkelingen van de activiteiten en ideeën over 'Jong en Oud in de kerk' volgen via de website www.centrum-g.nl.

Verder lezen

Pieter van Dijk, Heleen Crul, Ger Tielen, *De generatiecrisis, kenmerken en kansen*. Amsterdam (SWP), 2010.

Adam Sparks, *Church Family? Intergenerational tension in the church*.

Te vinden op www.theologian.org.uk/pastoralia/intergenerational.html

Kinderen en avondmaal

Een historische en een liturgische invalshoek

TEKST: ANJE DE HEER, KERKMUSICUS ///

Aan wat er in dit voorjaar over kinderen en avondmaal geschreven is in dit blad en in Nader Bekeken¹ wil ik twee dimensies toevoegen. Ik wil in dit artikel een kort overzicht geven van hoe er in het verleden omgegaan werd met kinderen en avondmaalsviering, en iets zeggen vanuit een liturgische invalshoek.

Dit artikel is bedoeld als een aanvulling op de eerder gepubliceerde artikelen.

Vroege kerkgeschiedenis² Het Nieuwe Testament zegt niets over de vraag of kinderen al dan niet meedoen aan 'het breken van het brood'. De eerste keer dat melding wordt gemaakt van kinderen aan het avondmaal is in *De Lapsis* van Cyprianus van Carthago (†258): kinderen krijgen vanaf hun geboorte de communie uitgereikt. In bronnen uit de 4de eeuw klinkt eenzelfde vanzelfsprekendheid door, bijvoorbeeld in de aanwijzingen voor de volgorde van aangaan: eerst geestelijken, dan 'God gewijde vrouwen',

dan kinderen, dan het volk. Van Augustinus (354-430) zijn deze uitspraken: 'Laat het kleintje het bloed drinken om leven te kunnen hebben' en: 'Ieder die de Rode Zee is gepasseerd (dat wil zeggen: gedoopt is), ontvangt het manna'. Voor Augustinus was Joh. 6:53 van belang: als kinderen gedoopt zijn, hebben zij deel aan het leven in Christus, maar hoe kan dat zonder deel te hebben aan zijn lichaam?³ Tot in de vroege Middeleeuwen kom je adviezen tegen dat het brood voor kleine kinderen eerst in

de wijn gedoopt moeten worden. Wijn kregen de allerkleinsten via een in de wijn gedoopte pink. Over het algemeen wordt aangenomen dat het in de eerste eeuwen vanzelfsprekend was dat kinderen deelnamen aan de communie, en dat dit een voortzetting van nieuwtestamentische tijden was. Wie gedoopt was, hoorde bij Christus en kreeg dus brood en wijn, zo nodig aangepast aan de leeftijd. Sterker nog, meteen na de doop kreeg de baby de eucharistie uitgereikt, in de vorm van een druppel wijn.

In de 13de eeuw wijzigt het beeld. Er komt een officieel voorschrift dat kinderen pas mogen aangaan als zij de 'jaren des onderscheids' (*annos discretio-nis*) hebben bereikt, dat wil zeggen: een jaar of zeven oud zijn. Preciezer: voordat iemand aan het avondmaal ging, moest hij biechten, en een kind van zeven vond men daar oud genoeg voor. Zo kwam er indirect een leeftijdsgrens voor deelname aan de communie. De achtergrond van deze besluiten ligt bij de algemene kerkelijke situatie. De kerk was door de

kerstening van Europa in razend tempo veranderd. Verder was er was veel avondmaalsmijding, gevolg van de inmiddels uitgekristalliseerde transsubstantiatieopvatting gecombineerd met Paulus' waarschuwing uit 1 Kor. 11:27-29. Tegelijk met het voorschrift omtrent biecht en jaren des onderscheids werd het verplicht om minstens een keer per jaar eucharistie te vieren. Beide besluiten illustreren dat de biecht werd ingezet in de strijd tegen een onchristelijke levensstijl.

Er is nog een ontwikkeling van belang. De dooppraktijk was langzaam maar zeker verschoven van volwassen- naar kinderdoop. De doop ging al heel vroeg gepaard met handoplegging als symbool van de gave van de heilige Geest⁴. Aanvankelijk was de bisschop degene die doopte, later ook de priester. Maar de handoplegging bleef voorbehouden aan de bisschop. Aangezien hij lang niet altijd in de buurt was, zeker niet op het platteland, groeiden doop en handoplegging uit elkaar. Zo ontstond het vormsel of de confirmatie. Het Vierde Lateraans Concilie, dat ook de eerder genoemde besluiten nam, bepaalde dat het vormsel rond het zevende tot tiende levensjaar moest plaatsvinden en dat het kind daarna ter eucharistie mocht gaan.

Reformatietijd Uit dit vormsel ontstaat bij de Reformatie wat wij nu openbare geloofsbelijdenis noemen. In de Rooms-katholieke kerk vindt de eerste communie nog steeds rond het tiende jaar plaats, maar in de kerken van de Reformatie kwam de leeftijd van de openbare geloofsbelijdenis steeds hoger te liggen. Dat kwam allereerst door het belang dat gehecht werd aan inzicht in wat avondmaal vieren werkelijk is. Dat werd vervolgens versterkt door het piëtisme, dat eisen stelde aan de individuele geloofsbeleving, en door de Verlichting,

die eisen ging stellen aan de intellectuele ethische ontwikkeling. In de 19de eeuw vindt belijdenis doen plaats bij de overgang naar de volwassenheid. Het is dan veelal een overgangsritueel geworden met vooral maatschappelijk betekenis. Illustratief zijn de dichtregels van de 19de eeuwse dichter E. Laurillard: 'Gij vraagt, of mijn Marie ook meê naar

't bal zal gaan; / Bedenkt dat dit heel raar zou staan. / Het meisje heeft nog geen belijdenis gedaan'

Kort samengevat: tot in de 13de eeuw is de doop de enige voorwaarde om toegang tot het avondmaal te krijgen. Kinderen krijgen vanaf hun geboorte brood en wijn uitgereikt. In de 13de eeuw komen daar twee voorwaarden bij: biecht en vormsel. In de kerken van de Reformatie wordt in de eeuwen daarna steeds meer nadruk gelegd op het aspect van levensheiliging en zelfonderzoek.

Liturgische werkelijkheid De tweede invalshoek lijkt misschien een geheel andere, maar is even waardevol. In de kerkdienst is sprake van een geheel eigen werkelijkheid. In de gereformeerde traditie is dat besef niet zo sterk ontwikkeld. We zijn er ook beducht voor, want voor je het weet staat de kerkdienst helemaal los van het alledaagse leven. Toch is het belangrijk om hier over na te denken. Ik noem dat de liturgische werkelijkheid en omschrijf die als volgt:

1. In liturgie wordt vorm gegeven aan zaken die buiten ons vermogen liggen, die onze werkelijkheid te boven gaan. 2. In de kerkdienst mogen we al inademen wat nu nog niet is.⁵ 3. Vormgeving brengt stilering met zich mee en dat leidt tot verdichting. Daardoor verandert het uitzicht, ontvouwen zich nieuwe wegen,

verbreedt de blik zich en verscherpen de zintuigen. Dimensies veranderen, relaties wijzigen, tijd krijgt een andere betekenis. Dit alles staat niet los van de alledaagse werkelijkheid, maar het werkt vormend en rust ons toe om in de alledaagse werkelijkheid te laten zien dat ons burgerrecht in de hemel is te vinden (Fil. 3:20).

'In de kerkdienst

mogen we al inademen

wat nu nog niet is'

Wat betekent dit ten aanzien van het onderwerp kinderen en avondmaal? Het belangrijkste in het verband van dit onderwerp is dat je er niet over kunt spreken als

je geen oog hebt voor het eigene van die liturgische werkelijkheid. Is het bijvoorbeeld hier van toepassing om op bepaalde momenten ontwikkelingspsychologische eisen te stellen?

Tot slot In de loop van de eeuwen is het avondmaal van gedachtenis- en identiteitsmaal tot belijdenismaal geworden. Het werd in samenhang daarmee een toetssteen betreffende zelfbeproeving en levensheiliging. Zo werd het avondmaal het einddoel van het traject van de geloofsopvoeding.

De vraag is of dat een goede volgorde is. Kan het avondmaal ook een middel zijn, een van de typisch eigen mogelijkheden van de liturgische werkelijkheid, die ons vormt en toerust tot burgers van het hemels koninkrijk, ongeacht leeftijd of verstandelijke vermogens?

1 Zie De Reformatie jrg. 86 nr. 14 (8 april jl.) p. 296-302 en Nader Bekeken jrg. 18 nr. 5, (mei 2011), p. 133-136.

2 Zie voor een uitgebreid overzicht:

A. Zegwaard, *Als kinderen meevieren. Een onderzoek naar de discussie over kindercommunie in de kerken*. Gorinchem 2006, p. 21-38 (50).

3 Zegwaard, p. 24.

4 Vgl. Hebr. 6:2; zie ook Marc. 1:8 en Hand. 4:16-17.

5 Vergelijk wat in avondmaalsformulier II staat over 'een voorsmaak van de overvloed aan vreugde, die Hij toegezegd heeft'.

Kun je als christen samen bidden met moslims?

TEKST: KEES HAAK, UNIVERSITAIR DOCENT ZENDINGSWETENSCHAP, GODSDIENSTWETENSCHAP EN EVANGELISTIEK AAN DE TU IN KAMPEN ///

Als christen *samen* bidden met moslims is moeilijk, zo niet onmogelijk. We belijden met de Catechismus, v/a 117 dat alleen God die zich ultiem en genoegzaam in Christus heeft geopenbaard aanbeden mag worden. Dat is een cruciaal geloofsverschil met een moslim. Iets anders is als je *aanwezig bent* bij een gebed dat door een moslim uitgesproken wordt. Bijvoorbeeld op een vergadering, bij een feestelijke maaltijd, of bij een bezoek aan de moskee. Dan past vanzelfsprekend respect voor de overtuiging van de moslim. Je bent echter niet verplicht om aan het gebed *mee te doen*, in woorden, gebaren of houding. Integendeel, de moslim kan het doorgaans beter waarderen wanneer een christen consequent is in zijn/haar geloof. Bedenk bovendien dat het gebed in de islam een andere sfeer ademt dan het

christelijke gebed. Het *verplichte* gebed vindt hoofdzakelijk plaats in de moskee en bestaat uit voorgeschreven (Koran-) teksten. Ook het *vrije gebed*, de *doe'a*, bij ziekte of problemen, wordt het liefst in de moskee uitgesproken. Daar acht men de almacht van God intensiever aanwezig. Opvallend is ook de mening, dat de *doe'a*, van iedere *onderdrukte* mens, ook al is het geen moslim, altijd wordt verhoord.

Omgekeerd, als je als christen bidt in aanwezigheid van een moslim, thuis aan tafel, op een vergadering, in een persoonlijk gesprek, zal dat vooral een voorbede zijn. Je doet er dan goed aan van tevoren te zeggen dat je, tot wie je en wat je gaat bidden. Doorgaans zullen moslims jouw intentie tot gebed waarderen. Laat het dan aan hem/haar over om al of niet te denken dat het over

dezelfde God gaat. Wanneer je voorstel tot gebed niet op prijs wordt gesteld, is er altijd ruimte voor (voor)bede in stilte. Of op dat moment, of later thuis. Vertel dat ook de ander.

Een (hardop gesproken) christelijk gebed zal, net als altijd, gericht moeten zijn op God, de vader van Jezus Christus. Volg in je persoonlijke gebed in vrije woordkeus het liefst de *structuur en volgorde* van het Onze Vader. Je kunt echter nu niet van 'onze' en 'wij' spreken. Geen manipulatie! Je uit je persoonlijke dankbaarheid om Gods genade. Je prijst zijn naam, zijn rijk, zijn wil. Je legt de nood van het moment aan Hem voor, je belijdt je zonde en afhankelijkheid aan Hem. Je pleit nadrukkelijk op het verzoenende werk van de gekruisigde en levende Jezus, Gods Zoon, je hoogste Heer. Zo getuigt je 'amen' van de zekerheid van verhooring.

NIEUWE CURSUSSEN AKZ+

AKZ+ wil theologie dichterbij mensen brengen. Daarom biedt AKZ+ kwalitatief hoogwaardige cursussen theologie aan op HBO- en WO-niveau.

Dit najaar gaan de volgende cursussen van start:

- 1 Nieuwtestamentisch Grieks, een tweejarige cursus voor wie de Bijbel in de grondtaal wil leren lezen. Start op 9 september in Kampen. Kijk voor actuele info op www.akzplus.nl.
- 2 Verzoening in het pastoraat. Data en docenten: 11 okt. (prof. dr. G.C. den Hertog: Schuld en vergeving), 25 okt. (W. van der Horst: Schuld en verzoening vanuit de psychologie), 8 nov. (W. van der Horst: Verzoening in het pastoraat) en 22 nov. (B. Kamphuis: Verzoening en het leven van Jezus. Plaats: gebouw Gereformeerde Hogeschool, Zwolle).
- 3 Stil tot God. Data en docenten: 19 okt. (prof. dr. H.G.L. Peels: Stil tot God in het OT), 9 nov. (dr. H. Bakker: de Puriteinen), 23 nov. (dr. A. Huijgen: Zwijgen voor het Woord bij Bonhoeffer) en 7 dec. (mr. H.M. Oevermans: Spiritualiteit en de ziel).

Meer weten? Kijk op www.akzplus.nl of neem contact op met Janneke Burger, projectleider AKZ+, via informatie@akzplus.nl of 038-4471710.

SYMPOSIUM N.A.V. 450 JAAR NEDERLANDSE GELOFSBELIJDENIS

Op D.V. 31 oktober a.s. zal in het klein Auditorium (Academiegebouw, Rapenburg 70, Leiden) van de Universiteit Leiden een symposium gehouden worden naar aan-

leiding van het feit dat 450 jaar geleden de Nederlandse Geloofsbelijdenis publiek werd gemaakt. Dit symposium is een gezamenlijk initiatief vanuit de Leidse leerstoel Geschiedenis van het gereformeerd protestantisme (prof. dr. G. van den Brink) en de bijzondere leerstoel Geschiedenis van de Reformatie aan de VU Amsterdam (prof. dr. E.A. de Boer). De organisatie is in handen van het Leids Instituut voor Godsdienstwetenschappen in samenwerking met de Gereformeerde Bond.

Programma:

10:00 - 10:15 Opening
10:15 - 11:15 Een opmerkelijk boek: de NGB in de context van de vroegmoderne Nederlanden (prof. dr. G. Marnef, Universiteit Antwerpen)
11:30 - 12:15 De wereld als boek van God: natuurlijke theologie in de NGB? (art.2) (drs. A.J. Kunz, Katwijk aan Zee)
12:15 - 13:00 Lunchpauze
13:00 - 13:45 Gods tweede boek: de Schriftleer van de NGB (art.3-7). (prof. dr. G. van den Brink, Universiteit Leiden)
13:45 - 14:30 De kerk als open boek: de ecclesiologie van de NGB (art.27-32) (prof. dr. E.A. de Boer, Vrije Universiteit)
14:30 - 15:00 Theepauze
15:00 - 15:45 Forum: gelegenheid tot gesprek met de inleiders
15:45 - 16:00 Sluiting

De dag wordt voorgezeten door prof. dr. E.G.E. van der Wall, hoogleraar Geschiedenis van het christendom te Leiden. Belangstellende gemeenteleden, predikanten en studenten die meer willen weten over dit voor het Nederlandse protestantisme zo bepalende document zijn van harte welkom om dit boeiende symposium bij te wonen. De toegangsprijs bedraagt € 15,00, incl. lunch, koffie en thee; studenten hebben gratis toegang. Aanmelding uiterlijk donderdag 27 oktober bij de Geref. Bond, Kleine

Fluiterweg 253 te Apeldoorn, liefst via e-mail: geref.bond@telfort.nl.

CONGRES OP EN TOPVROUW

Christennetwerk|gmv en ChristenUnie richten zich met dit congres op de christenvrouw die haar verantwoordelijkheid in de maatschappij serieus neemt. Je bevindt je in een toppositie of bent daarheen op weg. Of je maakt juist heel bewust een andere keuze. Wanneer je ambitie hebt om een leidinggevende positie in te nemen, spelen er nog andere vragen: hoe is het te combineren met mijn gezin en andere prioriteiten? Hoe blijf ik trouw aan mezelf op weg naar de top? Hoe ga ik om met de heersende cultuur?

Het congres OP en TOPvrouw kiest voor de positieve insteek: aandacht hebben voor verschillen, om daar rekening mee te kunnen houden in de dagelijkse werkelijkheid.

Het congres vindt plaats op 30 september a.s. van 15:00 - 21:30 uur (incl. broodmaaltijd). Locatie: De Schakel, Oranjelaan 10, 3862 CX Nijkerk. Meer informatie over inhoud, kosten en aanmelding is te vinden op www.christenunie.nl

GERT KWAKKEL HOGLERAAR IN AIX

Prof. Gert Kwakkel, hoogleraar Oude Testament aan de TU in Kampen en redacteur van De Reformatie, gaat met ingang van de cursus 2012-2013 voor vijftig procent doceren aan de Faculté Jean Calvin in Aix-en-Provence. Hij blijft daarnaast voor de helft van zijn tijd werkzaam bij de Theologische Universiteit Kampen. Kwakkel gaat in Aix evenals

in Kampen het vak Oude Testament doceren. Hij is geen onbekende van de Faculté Jean Calvin. Als student volgde hij in het cursusjaar 1981-1982 een semester colleges in Aix. Ook is hij voorzitter van de Stichting Kampen - Aix-en-Provence. De Kamper hoogleraar is blij dat hij zich voor de Franse theologische faculteit kan inzetten. Hij ziet zijn aanstelling bij dit instituut als een mooie wending in zijn loopbaan. Bovendien vindt Kwakkel het uitdagend om in een andere context dan Nederland theologie te beoefenen. Frankrijk is namelijk nog meer geseculariseerd dan Nederland. Daarnaast trekt de Faculté Jean Calvin veel studenten met een evangelische achtergrond. De Stichting Kampen - Aix-en-Provence ondersteunt vanuit Nederland de Faculté Jean Calvin en wil de band tussen dit instituut en de Theologische Universiteit in Kampen verstevigen.

SCHOOLDAG TU KAMPEN OP 30 SEPTEMBER 2011

Op vrijdag 30 september aanstaande zal de jaarlijkse schooldag plaatsvinden, een dag waarop de TU u wil ontmoeten en zich aan u wil presenteren. Dit jaar geven de docenten opnieuw een aantal open colleges. De onderwerpen lopen uiteen van het laatste boek van paus Benedictus over Jezus tot hoe je een belijdenis schrijft. Zoals gebruikelijk de laatste

jaren begint de dag met een samenkomst in de Broederkerk. Als gastspreker zal daar prof. dr. H.G.L. Peels van de Theologische Universiteit Apeldoorn optreden. Voor de liefhebbers wordt er een excursie georganiseerd naar het gebouw van de Protestantse Theologische Universiteit, Oudestraat 6, tot 1944 de opleidingsplek voor predikanten van de ongedeelde Gereformeerde Kerken. Dit studiejaar is deze universiteit voor het laatst in Kampen. Onder leiding van de Kamper kerkhistoricus Jaap van Gelderen kunt u hier nog één keer het verleden proeven.

Dit jaar houdt het College van Bestuur (CvB) van de universiteit ook twee bijeenkomsten voor afgevaardigden van kerkenraden. Het CvB wil hun informatie bieden en met hen in gesprek gaan over de strategische uitdagingen waarvoor de universiteit staat. Deze uitdagingen liggen o.a. op het vlak van samenwerking, internationalisering en het opzetten van een praktijkcentrum voor de kerken. De dag wordt om 16:15 uur besloten in de Broederkerk met een moment van lied en gebed. Aan de sluiting gaat een discussiebijeenkomst met studenten vooraf. Ds. Joost Smit uit Nijkerk zal met een groepje studenten in gesprek gaan over de vraag of ze dominee willen worden of niet en wat daarvoor hun motieven zijn.

Meer informatie: www.tukampen.nl.

PROGRAMMA PERMANENTE EDUCATIE 2011-2012

De Theologische Universiteit start in september met een nieuw programma voor Permanente Educatie. Dit programma is ontwikkeld voor predikanten en werkers in de kerk. Het bestrijkt de terreinen van actuele theologie, cultuur en context en competenties. Inmiddels wordt dit al weer het vijfde seizoen dat dit studieprogramma wordt aangeboden. Alleen al in het afgelopen cursusjaar hebben meer dan honderd deelnemers meegedaard. De overtuiging dat nascholing tot het normale takenpakket van de predikanten behoort, is dus stevig ingeburgerd. Dit najaar worden modules rond gemeenteopbouw, coachingsvaardigheden en een update theologie gegeven. Het voorjaar 2012 start met een training Islam op Cyprus. Nieuw zijn de modules als Preken uit het Oude Testament, Water in de Woestijn (missionaire module), Hete Hangijzers in de Gereformeerde Kerken en Omgaan met vragen over Israël.

Een volledig overzicht van het nieuwe programma is te vinden op de site www.tukampen.nl. Opgeven kan via secretariaat@tukampen.nl.

Uit de kerken ///

Beroepen te Zevenbergen: kandidaat Z. van Hijum te Kampen.

Adverteren in de najaarspecial van De Reformatie en Opbouw: een grote oplage tegen een zeer aantrekkelijk tarief.

Neem contact op met Nico Postuma.

Tel. 06 - 139 959 05 of adverteren@dereformatie.nl.

landgoed
HEZENBERG
doet je goed!

WORDT VERGOED DOOR
UW ZORGVERZEKERAAR!

VASTGELOPEN?

... in relatie, gezin of baan? Werk aan uw herstel in een sfeer van rust en bezinning!

WWW.HEZENBERG.NL 038 - 444 52 51